

Építő unitarizmus.¹

Atyámfiái! Tisztelt Vendégeink!

A köszönet hangján s a köszönet szavával kezdem felszólalásomat. Megköszönöm, hogy az egyházközség vezetősége alkalmat adott együttlétünkre és megköszönöm, hogy ily szép számban sereglettek össze hitünk építő voltáról szót hallani.

Az építő — Atyámfiái — közvetlenül a fejlődést szolgálja. Akár házat, akár hazát, akár egyházat, akár nemzetet épít: mindenütt és mindenkoron fejleszt, tökéletesbít. Mert fejlődik minden, ami a kicsiből nagyba, kevésből sokba, alacsonyrendűből magasrendűbe, egyszerűből összetettbe, tökéletlenből tökéletesbe, kishozamúból nagyhozamúba, erőtlenségből erősbé, szét-szórtságból összefoglaltba lendül át. Mikor pedig építünk: mikor sárból téglát égetünk, ormótlan sziklából szögletes köveket faragunk, mészkőből összetartó anyagot égetünk, sok értéktelen, szétszórtan heverő anyagot összegyűjtögetünk, kiből teherbíró oszlopokat, kiből összetartó gerendákat faragunk s mikor együtt van a félnemes anyag, isteni ihlettől megszállva, jól megfontolt és lefektetett terv szerint, verejtékkal sok kéz összefog, megmozdul az építősereg és Isten dicsőségére magasba emeli a falakat és fölékesíti az egybefogó tetőzetet, amikor mindez végbemegy: fejlődés, tökéletesbülés valósul meg.

Az értéktelen anyagból az építő munkával és rendszerrel időtálló értéket emel és vele további fejlődést alapoz.

Nemcsak érték születik az épületben, hanem az alkotásban a kor vagy az építő formaérzéke is érvényesül. Sőt az épület rendeltetése is sajátos formát követel.

Eszményt is viszünk az épületbe. Ha a ház fészeképítésre rendeltetett: a családnak, a gyerekáldás és az éltető nap után vágyó családnak kedélyes és nemes egyszerűségét valósítjuk

¹ Szerző elmondotta a marosvásárhelyi gyülekezet 1943. február hó 21-én tartott templomi hangversenyén.

meg az épületben, ha a nevelésügynek szól az épület: a haladás, ha Istennek: az örökre maradó fenség eszményét visszük be az épületbe.

Az eszmény egyúttal célt is jelent s az épület nemcsak erőt képvisel, hanem a jelenre a biztonságot, a védelmet, a jövőre pedig minden vonatkozásában valami közelebbi fejlődést szolgál.

Végezetül és legfőképpen, aki építkezik, az jólétet, közjólétet fakaszt, mert az építkezéshez nagy tömegeket mozgósít, nemcsak szerkeszt, hanem szervez is és nagy összefogást valósít meg, közben pedig az épület felhúzása közben Istentől sok dolgos kéz nyeri el jutalmát, szerzi meg mindennapi kenyerét.

Kérdés számunkra — tisztelt Egybegyültek, — hogy a lélekben építhetünk-e, hogy építkezéskor a lélek világában hasonló események zajlanak-e le és hasonló eredmények valósulnak-e meg, mint az anyagi világ teremtő építkezésekor és főkérdés számunkra, hogy a mi unitárius hitéletünk és hitvilágunk milyen helyet foglal el a lélek birodalmában építkező hitgondolatok között?

A lélek világa — Atyámfiai — éppenséggel az építkezés országa és különösképpen a fejlődés lehetőségének nagy, talán mindenek közt a legnagyobb mezeje.

A lélek világában is az építkezés ott kezdődik, ahol az anyag világában. Egyszerűségek, szana-szét heverő, nélküünk elkallódó dolgok összegyűjtésében és befektetett munkánk árán megnemesítésében. Isten a lélek kapujába a lélek pora és földjeként érzékszerveinket helyezte el, hogy velük érzékeljük a nagy mindenséget. Az egyszerű népek a nagyvilágot idomtalan adottságában látják, hallják, tapintják addig és annyira, amennyire azt mindennapi érdekeik szükségessé teszik. Nemesednek ezek az érzékszerveink és érzékeléseink, ha azokat nap mint nap többet használjuk az egyéni szükségletnél, ha többet látjuk és többet halljuk a nagyvilágot, ha tapasztalni messzi tájakat keresünk fel és közben a látottakat tapasztalatainkon át csiszoljuk, nemesítjük. A nagyvilágban körültekintő, vándor- és tanulmányúton magának sok tapasztalatot gyűjtő ember lelkivilágának nagy épületéhez ezeket a kiválogatott és jól égetett téglákat, a jól faragott köveket gyűjtögeti össze. Később gyűjtésében szempontok, eszmények vezetik, látását belső

leikivilágán át igazítja. Az így szerzett nagy kincs láttán és élvezetén nemes szemléletek és érzetek keletkeznek benne. Tapasztalatain át az ősembernek és a serdülő gyereknek nyers élvezeteit és még nyersebb élvezethajhászását az eszményi szép és eszményi jó keresése váltja fel. Ezen az úton korábbi, nyers, erőszakos mozdulatai helyébe a csiszolt közszereplés és a felsőbb erkölcsi érzések lépnek. Ezek révén rendszerezni kezdi egybehordott lelki kincseit és felhúzza a lélek nagy épületének első falait. Közben az élővilág egyetemes vonzalmából lelke melegénél, tüzénél megolvasztja a szeretet mindent összekötő anyagát és követ-téglát ezzel köt kemény rendszerbe. Az egyetemes hitből felmagasztosult Istenhitet formál és belőle a lélek-épület tartóoszlopait faragja. Teremtő, tervező készsége pedig a tudás gerendáival foglal rendszerbe és egységbe mindeneket, hogy végül is elmélyülő bölcselete az Istenhez szárnyaló gondolat ékes cserepeiből a mindent egybefoglaló tetőzetet építse fel.

Íme így építünk a lélekben mindeneknél szebb palotákat.

Az épületről azt mondók, hogy az építő időtálló értéket ad át benne a történelemnek. S felmerül a kérdés, időtálló-e a lélek épületrendszere, időtálló-e a mi keresztény vallásunk. Erre rövid és könnyű a felelet, mert a Jézus csaknem kétezere éves küldetése mindennél ékesebb tanúság arra, hogy amit Isten általa ajándékozott az emberiségnek, változatlanul fennáll ma is és változatlanul tért hódít ezután is. A magvát pedig ennek az örökéletű jézusi kereszténységnek és vele a minden viharban fennmaradó részét, a soha el nem kopó aranyértéket és gyémántékköveket a mi hitvallásunk őrzi. Ez a mi unitárius vallásunk időtállóságának érték- és fokmérője.

A mi hitvallásunk őrzi és bennünket jellemez a keresztény vallás épületstílusának legősibb kifejlődéséhez való hűség ragaszkodás is. Sem Isten házának, sem Istenhitünknek nincsenek díszei, cifra sallangjai, hanem ősi nemes egyszerűségében, fehér falaiban és fehér tisztaságában őrizzük meg mindent. Ez a mi unitárius formaízlésünk, mely azt mondja: a sziklának nincs szüksége erőltetett díszítésekre, mert a szikla erejéből és nagyságából és zordonságából kifolyólag eléggé fenséges amúgy is és éppúgy fenséges a mi vallásunk benső erejéből és benső jézusi nagyságából kifolyólag.

Eszményünk pedig, amit vallásrendszerünk épülete megvalósít, éppoly egyszerű, mint formaízlésünk: az egyetlen Gondviselő Isten. **Mi hiszünk igazán az Egyistenben és az Egyházában.** A *mi* Egyistenünket pedig olyan egyszerű Valóságnak látjuk, aki odáigmenőleg szeret bennünket, hogy sem eredendő bűnben nem hagy bennünket, sem kegyelméből kifolyólag és sem sorsszerűleg nem igazgatja a mi életünket, hanem úgy határoz, hogy büntelenül szülessünk és szent elhatározásából megadja nekünk, hogy életünket erőnk szerint igazítsuk és jutalmunkat tetteink értéke és mértéke szerint vegyük el. A mi Istenünk azt mondja nekünk: *„Szüljétek ártatlan magzatokat és neveljétek fel erkölcsben cselekvő fiakat és leányokat. Aki pedig vétkeznék, ne elégedjék meg atyai meghocsátással és a jólelkék bocsánatával, hanem vétkeiket hozzám és embertársaihoz vezető jócselekedeteivel, áldozatos lélekkel maga tegye jóvá Mindennapi kenyereteket pedig szerezzétek verejtékes munkával, mert gondviselő kezem a munkával fáradozókat vezeti a tökéletesülés útjain. A munkában támogassátok egymást, mert atyai szeretetemmel az egymást szeretőket elárasztom. Összefogással munkáljátok a földön az én Országomat, a jóknak és tökéletességre törekvőknek országát, mert a jóratörők kezét én vezetem földi Országomból mennyei Országomba!”*

Unitárius Testvéreim! A mi hitfelfogásunk szerint Istentől nekünk van kiosztva a feladat és nekünk van megadva a lehetőség, hogy mi küzdelmes csatlakozásunkkal és részvételünkkel éljük földi életünk és legyünk saját sorsunknak kovácsolóivá. Mi úgy érezzük, hogy mi Istennek nem elhagyottai vagyunk, hanem bennünket a mi Jóistenünk a ránk bízottakon keresztül emberi méltóságunkban emel maga felé, az ő fiai közé. De úgyszólván érezzük, hogy ezzel a fölemeléssel nagy felelősséget is ró vállainkra. Mi nemcsak élünk és élhetünk cselekvő életet, hanem minékünk szigorú kötelességünk is az áldozatos cselekvő élet. Minékünk nemcsak lehetőség és szabadság az összefogó szeretet, hanem elhivatottságunk révén minékünk kötelességünk önmagunkat szeretetre indítanunk, könyörületes és áldozatos szeretetre készetnünk. Minékünk nemcsak megadott az, hogy ártatlannak szülessünk, hanem nekünk nemes kötelességünk is az ártatlan élet gyakorlata.

Ez az Isten segítségével önelhatározáson alapuló cselekvő

szellem az építő unitarizmus lényege. Az építkezéshez cselekvő szellemre és cselekvő karokra van szükség és az unitárius embernek hite lényegéből folyólag adatott meg a küzdő szellem és a tettekre vágyakozó erős izom.

Az építkezésről azt látók, hogy nagy erőket mozgósít, nagy szervezkedést valósít meg és nagy mozgalmat kelt az életben. A mi unitárius építő életünket is csakis a nagy összefogással, a nagy cselekvő szervekedéssel valósíthatjuk meg. Akinek életelve életét cselekvésekben leélni, annak életelve az is, hogy *küzdelmes életének eredménye, munkásságának sikere teljesen attól függ, mennyire tudja hivatását, vállalt feladatait másokkal való összefogásban megoldani.* A cselekvő embert magától rántja szelleme a közösség felé, magától éled benne egy mindent átható közösségtudat, együttérzés és a nagy összefogások keresése. S mikor a mi hitéletünk mindezeket belső jellegéből kifolyólag munkálja, akkor válik az unitárius vallás igazán vallássá, mert itt már nemcsak magunk, hanem nemzetünk számára építünk, mikor a közösségtudatot, az együttérzést és az összefogást munkáljuk. Aki pedig mások számára épít, az az igazi építő; aki nemzete számára épít, az az örökkévalóságnak épít.

Ebben a gondolatkörben a vallás jogát és jelentőségét annál inkább ki szeretnők emelni, mert velünk két rokon népnek: a finneknek és a japánoknak fényes történelme és nemzeti sorsa függ össze szorosan a mély vallásos érzülettel és gyakorlattal. A finn lották, mikor esküvel kötelezik el magukat a nemzet hű szolgálatára: *a vallás*, az otthon és a hon védelmére csüsznek, lelkükben tehát előljár a vallás és csak ezen át és ezután következik a többi. A japán katona pedig a világ leghősebb harcosa, mert száján Isten nevével és kezében Isten kardjával ontja vérét fajáért és hazájáért.

Mindezek láttán nyilvánvaló, hogy *ezt a mi belső adottságunkat, a mi felismert építő cselekvő szellemünket életcéljá is kell tennünk*, azt kell megfontolt lépésekkel tovább erősítenünk és magunkat is ezen az úton továbbépítenünk.

Ha az építés lényege a közösségi munka mentül fokozottabb megvalósítása, akkor minékünk első sorban is *a mi vallás közösségi életünket kell megerősítenünk.* Fokozniuk kell a gyülekezeti életet, mert a hitvallás annakidején is közösségben

született meg, mert Jézus tanítványokat szerzett maga körül, mert a sokaság követé őt, mikor hirdeté az Atya tanításait, mert az őskeresztények is ezer üldöztetések közepette katakombákban gyűltek össze egymás látásáért az egymásban való megerősödéséért és a hitnek erőközösségekben vallásáért. Tudnunk kell, hogy *a hit ma sem egyes leíkek nyílvánulata, hanem a hit ma is közösségek, együttérző és egymásért élő közösségek felzendülő szárnyalása.*

Tudnunk kell, hogy a hit a lélek közösségi áldozata Isten oltárán és hogy a hit tőlünk áldozatgyakorlatot követel a velünk együtthivőkkel szemben is. Azt a jólétet, amit az építkezés teremt a résztvevők körében, nekünk unitárius egyházpolitikává kell tennünk hittestvéreinkkel szemben. Unitárius építkezést kell végeznünk a falu népének azzal a fölöslegével, mely a nagy székeiy népszaporaságból Istennek nemzeti ajándéka-ként helyeztetik el lábunk elé. Nem szabad engednünk, hogy ez az értékes népfölösleg szolgál- és cselédsorsán át sárrá váljék e hazában, vagy gondozatlanul éppen a nemzetközi martalék szeméjtjévé alacsonyodjék, hanem nemzeti létünknek ezeket a legnemesebb tégláit áldozatos és cselekvő összefogással be kell építenünk a nemzet felső testébe, a nyersanyagokból értéket teremtő és a nemzetet szervező magyar közéletbe.

Unitárizmusunk igazán építővé akkor lesz, ha szigorú komolysággal vesszük azt, hogy hittestvéreinkből, a százados viharokat húséges hazaszeretethben kiállott székely néptestből magyar nemzettestet segítünk építeni. Ennek a honfoglaló építkezésnek legyen pedig Marosvásárhely székelysége első hirdetője és első megvalósítója.

Dr. Gelei József.

Az Unitárius Irodalmi Társaság közgyűlése.

Az Unitárius Irodalmi Társaság évi közgyűlését Kolozsvárt, 1943. március 27-én tartotta. A közgyűlést *Dr. Ferenczy Géza* elnök a következő szavakkal nyitotta meg:

Igen tisztelt Közgyűlés!

Vérzivatar öntözi a földkerekeit. Ágyuk dörögnek szünet nélkül, — bombák robbannak könyörtelenül, — embereknek és műértékeknek óriási tömege semmisül meg, — omlik össze, és tűnik el látó szemünk elől pillanatonként, —

és mi ez örjítő pusztítás és pusztulás idején mégis az Unitárius Irodalmi Társaságnak évi rendes közgyűlését tarthatjuk és tartjuk meg szerény, csendes otthonunkban.

Legyen azért az első hang az a mélyen érzett hála hangja, — az első szó, az őszinte igaz hála szava és szálljanak az ég felé, egyetlen jó Istenünkhöz azért, hogy megtartotta társaságunkat, annak tagjait, s a jobb jövőt termelő munkánk tovább folytatásához megsegített.

Jóllehet ma a csatamezők vérrel itatott hírei uralják az emberi idegeket, értéket, tudományt és elismerést, s mégis úgy érzem és úgy vallom, hogy akkor állunk hivatásunk magaslatán, — ha kitartóan követjük az Isteni sugalmazást, — ha tovább is minden erőnkkel munkálunk az általános emberiség közművelődése érdekében, ha értéket és értéktermelőket törekszünk kitermelni, s Isten országának és abban fajunknak jobb jövőjét tovább alapozni.

Ez irányelvek szem előtt tartásával, alakult társaságunk 24 év előtt, ezt követte ingadozás nélkül az idegen megszállás 22 éves küzdelmének súlya alatt — nem keresetű és nem várt elismerést, — munkálkodott zajtalanul, s öntudatosan megálepíthatjuk ma már, — hogy nem eredménytelenül.